

N° 14

JACQUES NÈVE

Uurwerkmaker - Horloger d'Art

+ 32 477 27 19 08 - jneve@horloger.net - www.horloger.net

SARTON te Luik (1748 – 1828)

APOLLO MUURKARTELKLOK, Osmond model

In verguld brons

Lodewijk XVI-periode, omstreeks 1785

H. 71 cm, B. 36 cm, D. 13 cm

BIBLIOGRAFIE: Tardy *Dictionnaire des horlogers français*, Paris, 1972; Jean-Dominique Augarde *Les Ouvriers du Temps, La Pendule à Paris de Louis XIV à Napoléon Ier*, Genève 1996 ; Florent Pholien *L'Horlogerie et ses Artistes au Pays de Liège*, 1933; Ann Chevalier et André Thiry *L'Age d'Or de l'Horlogerie Liégeoise*, 2003; Jacques Nève *Les pendules d'Hubert Sarton, 1748-1828, Horloger-Mécanicien, Inventeur*, mémoire présenté en 2009 à la Chambre Nationale des Experts Spécialisés en Meubles, Estampes, Livres, Objets d'Art et de Collection, Paris, 2009.

SARTON te LUIK (1748 – 1828)

APOLLO MUURKARTELKLOK, Osmond model

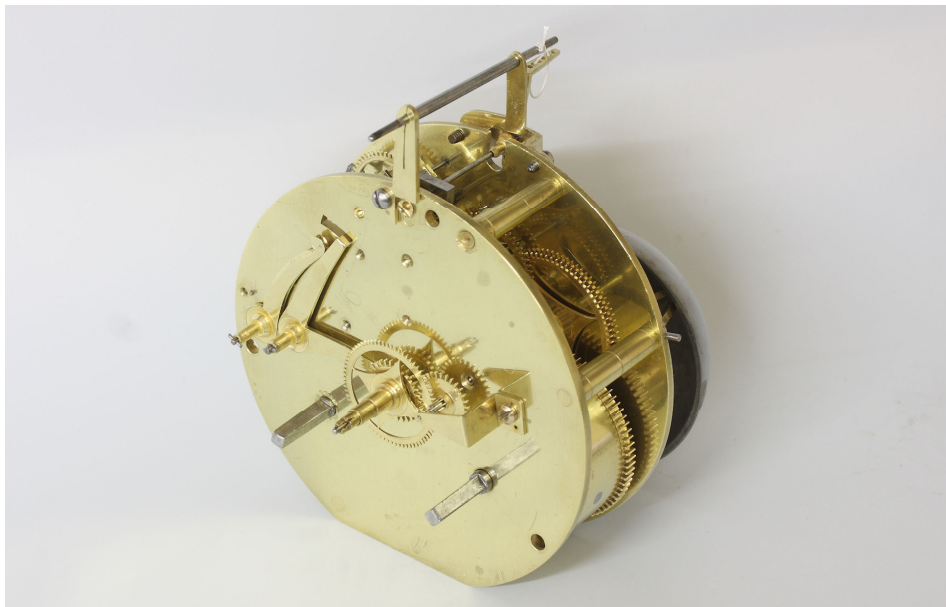
De klok is gemaakt van verguld brons en dateert van de Lodewijk XVI-periode, omstreeks 1785. Gangwerk met twee opwindgangen, met ontsnappingsmechanisme met gestiliseerd terugwerkend anker van het *tic-tac* type en draadophanging. Een telrad bestuurt het slagwerk van de uren en halfuren op een zilverbronzen bel. Autonomie van twee weken. De wijzerplaat is vervaardigd uit email met Romeinse cijfers voor de uren en Arabische cijfers voor de vijf minuten. Het draagt de signatuur *h. Sarton à LIEGE* in het rood. De wijzers zijn gemaakt van zeer fijn uitgesneden, geciseleerd en verguld messing.

De kast is vervaardigd uit geciseleerd en kwikverguld brons. Het heeft een architecturale vorm met acanthusbladeren en linten, een mooi ensemble bovenaan met vaas met vlam en Apollomasker, en granaatappels onderaan.

Hoogte 71 cm, Breedte 36 cm, Diepte 13 cm

Musea : Bruxelles, Musées Royaux d'Art et d'Histoire ; Mons, Musée François Duesberg ; Liège, Musée Curtius et Musée d'Ansembourg ; Vienne, Uhrenmuseum.

Restauratie door Marion Rousselot.

HUBERT SARTON (1748-1828)

Uurwerkmaker aan het Prinselijke Hof

Hubert SARTON (1748-1828) leefde tijdens een geprivilegieerde periode van de geschiedenis. Hij is zowel het product van de Verlichting, als een voorloper van het Industriële tijdperk. Hij heeft ook het geluk gehad in Luik op te groeien en te leven; Luik was destijds één van de meest dynamische ambachtelijke en industriële centra van Europa ¹.

Er is maar weinig over hem geschreven, ondanks zijn belangrijke bijdrage aan de klokkunst. Vanaf 1762 leert hij het beroep van uurwerkmaker aan bij zijn oom, Dieudonné Sarton, waar hij een groot talent voor de mechanische wetenschappen vertoont. Na vier jaar leertijd bij Pierre Leroy in Parijs, oudste zoon van Julien en broer van Jean-Baptiste Leroy ², keert hij terug naar Luik in 1772 als Meester-uurwerkmaker.

---

1. Luik was een centrum voor de fabricatie van alle soorten vuurwapens, van het lichtste model tot de zwaarste artillerie. De stad was ook een belangrijk centrum voor de vervaardiging van wiskundige en meetkundige instrumenten, met wereldwijde reputatie.

2. Jean-Baptiste Leroy was toen directeur van de Académie des Sciences te Parijs.

Een aantal jaren later, in 1778, stuurt Jean-Baptiste hem een portret van zijn vader vergezeld met een toewijding dat het ontzag toont dat men had voor Sarton: « *À Mr Sarton, horloger de Liège, en considération de son zèle pour l'horlogerie, de la part de M. Leroy fils, directeur de l'Académie royale des Sciences à Paris, et garde du cabinet de physique du Roi à Passy* ³ » (Voor Mr Sarton, uurwerkmaker van Luik, ter beschouwing van zijn ambitie binnen de klokkunst, vanwege M Leroy fils, directeur van de Académie royale des Sciences te Parijs, en waker over het cabinet de physique van de Koning te Passy).

Hij werd al snel benoemd tot « Horloger de la Cour » (Uurwerkmaker van het Hof) door de Hertog Karel Alexander van Lotharingen, Generaal van de Oostenrijkse Nederlanden, en vervolgens « Premier Mécanicien » (Eerste Werktuigkundige) door de Prins-Bisschop Frans-Karel van Veltbrück. Sarton genoot van een geprivilegieerde positie en zijn reputatie zal ver buiten Luik reiken. Op stedelijk vlak heeft hij ook een rol gespeeld; in 1783 werd hij benoemd tot Commissaris en Schatmeester van de stad Luik.

In een rapport dat in 1789 werd gepubliceerd wordt het atelier van Sarton beschreven als een plek waar diversiteit, kwaliteit en innovatie centraal stonden: « *On trouve à Liège et à Spa, chez HUBERT SARTON, un assortiment des plus complets en toute espèce d'Horlogerie, dans le goût le plus nouveau, comme montres d'or et d'argent de tout genre (...). On trouve aussi un bel assortiment en pendules depuis la plus simple jusqu'à la plus composée* ⁴ » (Men vindt in Luik en in Spa bij HUBERT SARTON, een zeer compleet assortiment van alle soorten Klokkunst, in de nieuwste smaak, zoals gouden en zilveren uurwerken van elk type (...). Men vindt ook een mooi assortiment van klokken gaande van het meest eenvoudige tot het meest complexe model.).

Elf jaar later zullen de strijdkrachten van de Revolutie Luik innemen en dus een eind zetten aan de Oostenrijkse heerschappij. Het is moeilijk met nauwkeurigheid te weten welk effect deze historische gebeurtenis gehad heeft op de carrière van

---

3. Extract van de bundel « Hommage de Hubert Sarton à ses concitoyens... Amis des Arts et des Sciences... » LIÈGE, imprimerie de J. A. Latour, 1822.

4. Rapport aan de Société d'Emulation, 1789, door LF De Saive, F. Villette en Depaix Trefoncier.

Hubert Sarton. Zijn klokproductie lijkt zich vanaf dat moment geconcentreerd te hebben op het vervaardigen van skeletpendules van verschillende modellen.

Uit de hoeveelheid geproduceerde klokken kan men afleiden dat Sarton waarschijnlijk een aantal arbeiders leidde in een groot atelier. Er zijn echter geen archieven overgebleven die dit kunnen bevestigen of ontkennen⁵. Als beroemde uitvinder van het rotoruurwerk, dat hij in 1778 bij de Académie des Sciences françaises patenteert, zal Hubert Sarton tijdens zijn loopbaan verschillende modellen voor uurwerken maken. Deze zijn bijzonder door hun buitengewone kwaliteit, maar ook door hun diversiteit: Lodewijk XV kartelklokken, Lodewijk XVI klokken, lierklokken, compagniependules, skeletpendules, en reguleur klokken.

Binnen deze merkwaardige productie is de uitzonderlijke skeletpendule uit 1795 een onbetwistbaar meesterwerk van de klokkunst van het einde van de XVIIIe eeuw. Naast haar esthetische en technische kwaliteiten, bezit deze klok met zes wijzerplaten een uitzonderlijk en zeer complex slagwerkmechanisme (fig. 1).

Fig.1 Skeletpendule met zes wijzerplaten door Hubert Sarton, H. 81 cm

---

5. Alle archieven van de stad Luik werden vernietigd tijdens de brand van het stadhuis bij de aankomst van de franse Revolutionairen in 1794. De archieven van de Société d'Emulation werden ook vernietigd tijdens de plundering van de stad door de het Duitse leger in 1914.

Men kan in de Gazette de Liège van 9 December 1810 lezen dat « *Hubert SARTON, horloger mécanicien (...) ayant quitté son état d'horlogerie, donne avis qu'il vend à 20 pour cent au dessous du prix courant, un bel assortiment qui lui reste* » (Hubert SARTON, uurwerkmaker (...) die de klokkunst verlaten heeft, bekend maakt dat hij voor 20 percent onder de gangbare prijs het mooie assortiment dat hem overblijft verkoopt.) Dit wordt gevolgd met een lijst van de verschillende klokken die te koop staan. De aankondiging verkaart ook dat Hubert Sarton van plan is zich toe te wijden aan werktuigkundige projecten, die altijd al een onderdeel waren van zijn professionele ondernemingen: « *Le même mécanicien étant propriétaire de filatures de coton & laine, continue avec succès la construction des susdits mécaniques & dont il garantira les effets aux acquéreurs* » (Diezelfde werktuigkundige is eigenaar van katoen- en wolspinnerijen, en zet met succes het bouwen van zulke werktuigen verder, en waarvan hij de effecten een de kopers garandeert.). Hij heeft hoogstwaarschijnlijk zijn activiteit als uurwerkmaker verdergezet, oftewel als fabricant, oftewel als raadgever, in samenwerking met zijn zoon François-Joseph (geboren in 1779) en zijn neef Nicolas-Marie Lhoest (geboren in 1777). Hubert Sarton, tegelijkertijd uurwerkmaker, werktuigkundige en onverzadelijke uitvinder, is één van de meest belangrijke figuren geweest binnen de Luikse klokkunst van het einde van de XVIIIe eeuw. Een man uit de Verlichting, gepassioneerd door vooruitgang en uitvinding, wiens belangrijke carrière een lange serie is geweest van verbeteringen. Na achtereenvolgend alle takken van zijn kunst te hebben ontwikkeld, werd deze bekwame uurwerkmaker en -kundige een Meester binnen zijn kunst, zoals men kan afleiden uit de uitzonderlijke kwaliteit en grote verfijning van zijn productie.